گەڕانێک بەدوای
ئەوانەی توونی بابا چوون

حەیدەر عەبدولڕەحمان

زۆر کەڕەت زەمەنی پێشکەشکردنی شانۆگەرییەک ڕۆڵی کاریگەری خۆی دەبینێ لەئاستی پێشوازی لێکردن و خۆ لێ دوورخستنەوەی جەماوەر، تا دەگاتە سەر ئاستی شانۆگەرییەکەش، چونکە بینەر لەسەردەمێکی قاتوقڕی شانۆییدا، تێنوویەتی بۆ شانۆ وای لێدەکات، بەبێ ئەوەی بەدیدێکی ڕەخنەییانە شانۆگەرییەک هەڵسەنگێنێ ئینجا بڕیاری خۆی لەسەر بدات، ناچاری ئەوە دەبێت شانۆگەرییەکە قەبووڵ بکات و بە فاکتەرێکی زیندووبوونەوەی شانۆی لەقەڵەم بدات کە لەگیانەڵادایە، چونکە لەهەموو حاڵەتێکدا ئەو شانۆگەرییەی لەنێوەندی ئەو قەیرانە سەختەی شانۆدا لە دایک دەبێت، ئەگەر لەئاستی خۆزگەشدا نەبێت زۆر لەوە باشترە کە نەبێت، بۆیە ئەو فیستیڤاڵە پچڕ پچڕەی (بەڕێوەبەرایەتی شانۆ) بەبۆنەی ڕۆژی شانۆی جیهانیی، ئەگەرچی خەسڵەتەکانی فیستیڤاڵ بە خۆیەوە هەڵناگرن و ناوبەناو ئەنجام دەدرێن، بەڵام وێڕای ئەمانەش لەو پشیە خەوە دوورو درێژانەی شانۆ بەئاگامان دەهێنێتەوە.

من لەپەراوێزی ئەم فیستیڤاڵە پچڕ پچڕەدا ویستم لەهەمبەر شانۆگەری (ئەوانەی توونی بابا چوون)ی مامۆستا ئەحمەد سالارو هونەرمەند (ئەرسەلان دەروێش) هەڵوێستەیەک بکەم، کە ڕەنگە درکاندنی هەندێ باری سەرنج لەم بارەیەوە بەزەرووڕەت بزانم، ئەوەندی من ئاگام لێ بێت ئەو دوو هونەرمەندە لە ڕابردووشدا چەندین بەرهەمی هاوبەشیان هەبووە کە سەرەتاکانی دەگەڕێتەوە بۆ شانۆگەری (جزیری وانەی ئەڤین دادەدات-١٩٨٩) کە تێیدا ئەرسەلان یاریدەدەری دەرهێنەر بوو، لەدوای ڕاپەڕینیش کە مامۆستا سالار بەکۆمەڵێ وەزیفە بەسترایەوە، کەمتر بواری دەرهێنانی شانۆیی و نواندنی بۆ مایەوە لەجاران زۆرتر ڕووی لەنووسینی شانۆیی کرد، لەهەندێ شانۆگەریشدا وەک ئەکتەریش بەشداری کردووە، بۆیە ئەرسەلان دەروێش کاری دەرهێنانی ئەو شانۆگەریانەی گرتۆتە ئەستۆ، لەوانەش شانۆگەری (لەژێر تارای سوورمەچنا، ئاهەنگێک لەهەوارگەی یاراندا، کۆتەڵەکەی ئەحمەد موختار بەگی جاف، ئەو ڕۆژەی ماسی بوو بەگورگ، پەڕینەوە بەرەو سەرفرازی، ئەوانەی توونی بابا چوون).

ئاهەنگسازی، یان خۆ دووبارەکردنەوە؟

مامۆستا سالار لەساڵانی هەشتاکانەوە چ بەنووسین چ بە دەرهێنان پەرەی بە ڕێبازی شانۆیی (ئاهەنگسازی) داوەو تاوەکو ئەمڕۆ لەسەر ئەم ڕێبازە بەردەوام بووە، ئەو توانی بەم شێوازە هەم هەمەڕەنگییەک لەنێو ڕێبازە پەیڕەو بووەکانی

دیمەنێک لە شانۆگەریی «ئەوانەی توونی بابا چوون»، دەرهێنانی ئەرسەلان دەروێش

دیکەی وەک واقیعی و کلاسیکی و ئەزموونگەری و تەعبیری و هەندێ شێوازی دیکەدا پەیدا بکات، لەهەمان کاتدا جۆرە ڕکابەری و بۆڕبۆڕینێکی شانۆیی لەگۆڕەپانەکەدا لەگەڵ ڕێبازەکانی دیکەی شانۆدا پێ دروست بکات، مامۆستا سالار ئەم ڕێبازەی بەنزیکترین ڕێباز داناوە لەخەڵکی، چونکە ڕەنگدانەوەیەکی کەلەپوورو کەلتووری ڕەسەنی گەلەکەمان بووە، لەهەمان کاتیشدا گەڕانێک بووە بۆ دۆزینەوەی ناسنامەی نەتەوەیی شانۆییمان، کە هەمیشە خەونی شانۆکاران و بینەرانی ئێمە بووە، بەو ئامانجانە ئەو ڕێبازە شانۆییە دروست بوو، بۆیە بینەری کوردیش لەسەرەتادا زۆر بەپەرۆشەوە شانۆگەرییەکانی لەئامێز کردووە، بەتایبەتیش شانۆگەرییەکانی (کاتێ هەڵۆ بەرز دەفڕێ و جزیری....) کە لەئان و ساتێکی ئێجگار ناسکدا پێشکەش کران و خەڵکی زۆر بەتاسەوە لەئامێزیانی کرد، بەڵام ئەم لەباوەش گرتنە سەرەتاییە وای لەمامۆستا سالار کرد کە خۆی بەقاڵبێکی دیاریکراو ببەستێتەوە و بۆ چەندین جاری دیکە خۆی لەجوغزی ئەو بازنەیەدا دووبارە بکاتەوە، هەر شانۆگەرییەکیش بەناوێک و بەناوونیشانێکی جیا، بۆیە بینەر پێش ئەوەی بچووبایە ناو هۆڵی شانۆگەرییەکی مامۆستا سالار دەیزانی دوای کەمێکی تر (ڕستە گورینگ و بەڕەو مافووری ڕەنگاوڕەنگی کوردەواری و ڕانکو چۆغە بە لێچەک دەبینێ و گوێ بیستی کۆمەڵێ گۆرانی فۆلکلۆری دەبێت و دەکەوێتە ناو بەزمی دەف لێدان و بارانی شیعرو پەخشان..) ئەم پێشبینیەی بینەر ڕەگەزی موفاجەئات لای بینەر ناهێڵێ، وەک ئەوەی قوتابییەک پێش ئەنجامدانی تاقی کردنەوەیەک پێشتر پرسیارەکانی بۆ ئاشکرا بووبێت، لەهەمان کاتدا ڕەگەزی داهێنانیش دەکوژێت و بینەر بە ئاسانی دەگاتە ئەو قەناعەتە کە دەرهێنەر دەسەڵاتی داهێنانی نەبووە بەسەر بەرهەمەکانی.

خۆ بەستنەوە بە هەر ڕێبازێکی دیاریکراو بەمانای لەبارچوونی بەرهەمێک نییە، چونکە تا ئێستاش لەهەندێ وڵاتی پێشکەوتووی شانۆدا شانۆگەری کلاسیکی و ڕۆمانسی و واقیعی پێشکەش دەکرێت، بەڵام بەداهێنانێکی نوێوە، تا ئێستاش ساڵانە دەیان شانۆنامەی شکسپیرو برێخت و چیخۆف نمایش دەکرێنەوە، بەڵام هەریەکەو بەشێوازو ڕەنگ و داهێنانێکی نوێوە، ڕەنگە تا ئێستا هەزاران دەرهێنەر شانۆگەری (ئۆتیللۆ)ی شکسپیریان پێشکەش کردبێت، بەڵام هیچ یەکێکیان بەوەی تریان نەچوونەو لەداهێنانی تایبەتی خۆیاندا نەچۆڕاونەتەوە، ئەگەرچی یەک دەقیش بووبن، بۆیە من پێم وایە پەیوەست بوون بە ڕێبازێکی دیاری کراوەوە بەمانای ڕێگەگرتن نییە لەبەردەم داهێناندا، ئەگەر دەرهێنەرێک دەسەڵات و تێڕوانینی نوێی خۆی پێ بێ.

مامۆستا سالار لەساڵانی حەفتاکان تا ناوەڕاستی هەشتاکانیش، چونکە گیرۆدەی تەنیا قاڵبێکی دیاریکراو نەببوو، خۆی لەچەندین شێوازی جیاجیا دەدا، بەتایبەت لەنواندندا، بینەر درک بەوە دەکات کە بە بەراورد لەگەڵ ئێستایدا قەوارەی داهێنانی ئەوکاتی لەئێستا زۆر زیاتر بوو، بەڵام ئەو لەو دواییانەدا بۆ پڕکردنەوەی بۆشایی نواندن و دەرهێنان زۆرتر خۆی بەنووسینی دەق-ەوە خەریک کردووە، ئەوەندەی منیش ئاگام لێ بێت تا ئێستا ئەو دەقانە ئەرسەلان دەروێش و خۆی لێ دەرچێت لەلایەن هیچ

دەرهێنەرێکی دیکەوە پێشکەش نەکراون، چونکە مامۆستا سالار لەو دەقە پەخشان ئامێزانەدا کەمتر خۆی لە ڕووداو و دیالۆگی درامی و بونیاتی کەسایەتی و گەلێک ڕەگەزی دیکەی درامی دەدات، ئەو بە بەردەوامی پشت بە شیعرو پەخشان و گۆرانی دەبەستێت، دیالۆگی پەخشان ئامێزیش لەسەر شانۆ ئەو چێژە بەبینەر نابەخشێت وەک ئەوەی دەیخوێنێتەوە، بۆیە ئەگەر گۆرانییەکان نەبن کە زوو بەفریای ڕزگاربوونی دەق دەکەون، ئەوە بینەر دووچاری مەلەل دەبێت و نازانێت چۆن خۆی لەکۆتو پێوەندی ئەو جۆرە شانۆگەرییانەدا ڕزگار بکات، گۆرانییەکانیش ئەگەرچی بینەر لەشانۆدا هۆشیار دەکەنەوە و بەمەبەستی ڕاگرتنی ڕیتمی شانۆگەرییەکە ئامادە دەکرێن، بەڵام زێدەڕۆیی لەو دیاردەیەدا لەنرخ و بەهای دراما کەم دەکاتەوە.

لەشانۆگەری (ئەوانەی توونی باباچوون) نیمچە گۆڕانکارییەک لەشێوەو ناوەڕۆکدا بەدی دەکرێت و بۆ یەکەم جار مامۆستا ئەحمەد سالار هەوڵی ئەوە دەدات کە کەلەپوور تێک هەڵکێشی سەردەم بکات و کۆن بەنوێوە ببەستێتەوە، لەڕێگەی کەسایەتی نووسەرێکی شانۆیی و خێزانەکەی، کە بەسەرهاتی توونی بابا دەکات بەشانۆ منداڵەکانیشی بەشداری لەهەندێ لایەنی نووسینەوەی حیکایەتەکە دەکەن و دەبن بە بەشێک لەدنیای نووسەرەکە و ئەو ئەشکەنجەو ئازارانەی وەک نووسەرێک لەگەڵ نووسینەوەی بەسەرهاتی شانۆگەرییەکەی دەیچێژێ، بینەر لەڕووی یەکەمی شانۆگەرییەکەدا کە ژیانی نووسەرەکە دەنوێنێ، بێزار نابێت و پێی خۆشە لە کەشوهەوای ئەو دیمەنانەدا بژیت و سەراپای شانۆگەرییەکە لەم چوارچێوەیەدا بخولێتەوە، بەڵام کاتێک دەچێتە نێو دنیای حیکایەتەکە و دیاردە تەقلیدییەکانی جاران دەبینێتەوە، دووچاری هەمان نیگەرانی دەبێتەوە.

ئەرسەلان دەروێش، خۆ بزرکردن لە سێبەردا

تا ئێستاکە لەچەندین شانۆگەری جیاجیادا لەسەر شانۆ بە ئەرسەلان دەروێش ئاشنا بووینە، بەڵام من درکم بەوە کردووە کە ئەو بەرهەمانەی سەربەخۆن، یان لەدەرەوەی بازنەی دەقەکانی مامۆستا ئەحمەد سالارن، جیاوازییەکی زۆریان لەستایلی کارکردندا هەیە لەگەڵ ئەو بەرهەمانەی کە لەگەڵ مامۆستا سالار بەهاوبەشی پێشکەشی دەکەن، بۆیە هەندێ لە بینەران گومانی ئەوە لە ئەرسەلان دەکەن کە ئەگەرچی ئەرسەلان ناوی وەک دەرهێنەرێکی شانۆگەرییەکە هاتووە، بەڵام مۆرکی مامۆستا سالاریان پێوە دیارە، چونکە

ئەرسەلان دەروێش - ئەحمەد سالار

چ لە شێوە چ لەناوەڕۆکدا بینەر جیاوازییەکی ئەوتۆ لەنێوان ئەو شانۆگەریانەی ناوی ئەرسەلانی بەسەرەوەیە لەگەڵ ئەو شانۆگەریانەدا ناکات کە تایبەتن بەمامۆستا سالار! ئەگەرچی من لەم ڕووەوە گوێم لەئەرسەلان بووە کە ئەم بۆچوونە ڕەت دەکاتەوە، بەو بیانووەی کە ئەو قوتابی مامۆستا سالارەو قەستی ئەوەی هەیە بەردەوامی بەو ڕێچکەیەی مامۆستا سالار بدات، بەڵام بینەری لابەلایی کە هەمیشە بەرهەم دەکاتە پێوەر لە سۆنگەیەکی دیکەوە بۆ پرسەکە دەچێت، ئەویش ئەوەیە کە ئەرسەلان دەروێش بەم خۆدانە بەر سێبەری مامۆستا ئەحمەد سالار ناتوانێت بوونی خۆی لەهیچ لەو شانۆگەرییانەدا بدۆزێتەوە هەتا سێبەری مامۆستا سالار باڵی خۆی بەسەر شانۆگەرییەکەدا کێشابێت، ڕەنگە ئەرسەلان یەکێک بێت لەو دەرهێنەرە لاوانەی کە ئەگەر خۆی لەم پاشکۆ بوونە ڕزگار بکات، بتوانێت ناسنامەو تێڕوانینی تایبەتی خۆی هەبێت و دەبێتە ناوێکی درەوشاوە تر لەگۆڕەپانەکە، بەڵام پێ دەچێت ئەو بەو زنجیرە کارە هاوبەشە تەقلیدیانە مەبەستی نەبێت حاڵی حازر ئەو سەربەخۆییە بەخۆی بدات، یان کاتێک ئەو بڕیارە بدات کە زەمەن بۆی نەگەڕێتەوە تا سەرەتایەکی تر دەست پێ بکات کە مۆرکی تایبەتی خۆی بێت و خۆشی خاوەنی هونەری خۆی بێت.

ئەکتەرەکانی ئەوانەی توونی باباچوون

زۆربەی شانۆگەرییەکانی مامۆستا سالار شانۆگەری دەقن و پشت بەدیالۆگی پەخشان ئامێزو شیعر دەبەستن، نەک بەتواناو دەسەڵاتی ئەکتەر، بۆیە هەمیشە ئەکتەر لەو شانۆگەرییانەدا بزرە، شانۆگەری دەقیش ئەمڕۆکە لە شانۆی نوێی جیهانیدا کەمتر جێگەی دەبێتەوە، چونکە ئەگەر شانۆ تەنیا بریتی بێت لەکۆمەڵێ دیالۆگی باقو بریقەداری پڕ

لەدروشم، ئەوە بینەر دەتوانێ ئەو جۆرە دەقانە لەسەر ڕووبەری گۆڤارێک، یان نامیلکەیەکدا بخوێنێتەوە بێ ئەوەی پێویستی بەوەهەبێت بێتە نێو هۆڵی شانۆ پتر لەوەش دەسەڵاتی پڕ لەداهێنانی دەرهێنەر لەوە دایە کە بەتواناو دەسەڵاتی جەستەیی ئەکتەر بتوانێ ئامانجەکانی خۆی بەرجەستە بکات، نەک بەدیالۆژی ڕاستەوخۆ و دروشمدار، هەر کاتێکیش شانۆ تەنیا ڕووی لە وشە کردو پشتی لە ئەکتەر وەرگێڕا، ئەوە خەسڵەتی درامی و شانۆیی خۆی دەدۆڕێنێ.

ڕاستە کە شانۆگەری (ئەوانەی توونی باباچوون) پڕ بوو لە ئەکتەرو وەک ئێکسسوار بۆشایی شانۆیان پڕ کردبووەوە، بەڵام من جگە لە ئەحمەد سالارو (ئەستێرەوان- چێنەر ئەحمەد سالار) نەبێ لەسەر شانۆ درکم بەبوونی هیچ ئەکتەرێکی تر نەکردووە، لەگەڵ ئەوەی کە هەندێ ئەکتەری بەتوانای وەک ئەرسەلان دەروێش و بەهمەن حاجی و ڕەمزیە قادر بەشدارییان هەبوو، بەڵام ئەو دەرفەتەیان بۆ نەڕەخسا وەک پێویست شوێنەوارو کاریگەریی خۆیان لەسەر شانۆو لەدڵی بینەردا بەجێ بێڵن، بینەر لەوە بە ئاگایە کە دەور بۆ ئەکتەر دۆزراوەتەوە نەک ئەکتەر بۆ دەور، چونکە دەرهێنەر مەزەندەی ئەوەی کردووە کە زۆرکردنی ئافرەت لەسەر شانۆ، شانۆ دەوڵەمەند دەکات و جۆرە ستاتیکایەکی شانۆیی پێ دەبەخشێت، کەچی زۆر لەو ئەکتەرانە لەسەر شانۆ بوونەتە بارگرانی بەسەر بینەرانەوە، لە هەمان کاتدا بوونی مامۆستا سالار لەسەر شانۆ زۆر کەلێنی گەورەی لەبواری نواندن لەو شانۆگەرییەدا پڕ کردۆتەوە، ئەوەی دڵخۆش دەکات ئەوەیە کە دوای پتر لە سێ ساڵ نواندن جارێکی دیکە مامۆستا سالار بەو کارامەییە ببینینەوە و لەو نیگەرانیەش ڕزگارمان بکات، کە ئاخۆ تەمەن کاریگەریی خۆی لەسەر جەستەو دەسەڵاتی هونەریی و جەستەیی ئەو بەجێ هێشتووە، یان نا ؟

من لەم شانۆگەرییەو چەندین شانۆگەری دیکەشدا گەیشتوومەتە ئەو باوەڕە کە مامۆستا سالار ئەکتەرێکی لێهاتووە بەرلەوەی نووسەر، یان دەرهێنەر بێت، بەڵام کە ڕوو لەنووسینی دەق دەکات، لەپێناو کۆمەڵێ ئامانج و خواستی دیاریکراوی هونەریی خۆیەتی کە ڕەنگە لەدەقێکی تردا دەستەبەر نەبێت، یان بە مەبەستی دانەبڕانە لەشانۆ، لەوکاتانەدا کە هەلومەرجی چوونە سەر تەختەی شانۆی بۆ نارەخسێ، ئەگەرنا من لەوە دڵنیام کە نواندن لە بوارەکانی دیکە زێتر تێنوێتی ئەو بۆ شانۆ دەشکێنێ، چونکە لەگەڵ بینەرانی خۆی ڕووبەڕوو دەبێتەوە، دەشتوانێت زێتر گوزارشت لە خۆی بکات وەک ئەکتەرو مرۆڤ.

هەر ئەو تێنوێتییەشی بۆ شانۆ وای کردووە لەزۆر کاری شانۆییدا ئامادەیی هەبێت قوتابییەکی وەک ئەرسەلان دەروێش ببێت بە دەرهێنەری و ئەویش ببێ بە ئەکتەر.

ئەرسەلان دەروێش لەم بەرهەمەدا وێڕای ئەوەی دەرهێنەرە، لەدەور بەخشیندا بەشی شێری بەخۆی بەخشیوە و دەوری پاشای حیکایەت دەبینێ، کە دەورێکی زۆر تەقلیدییە و دەکرا هەر ئەکتەرێکی تر دەورەکە ببینێ، بەڵام پێ دەچێت نەرگزیەتی هونەریی وای لە ئەرسەلان کردبێت کە لەو دەرفەتەدا خۆی لە هاتنە سەر شانۆ بێبەش نەکات، بەڵام من پێم وایە ئەگەر تەنیا دەرهێنەر بوایە ئەوە پتر لەقازانجی ئەودا دەبوو، چونکە مەرج نییە هەموو هاتنە سەر شانۆیەک ئیزافەیەک بێت بۆ ئەکتەر، وێڕای ئەوەی کاتێ شانۆکارێک خۆی بۆ تەنیا ئەرکێکی شانۆیی وەک دەرهێنان تەرخان دەکات دەسەڵاتی هونەری خۆی بەسەر شانۆگەرییەکەدا دەسەپێنێ پتر لەوەی بەشێکی زۆر لەو دەسەڵاتەی خۆی دابەشی سەر نواندن بکات.

دیکۆر، گەڕانەوە بۆ کلاسیکیەت

هیچ کاتێک دیکۆری قەبەو ئاڵۆز نیشانە نییە بۆ گەورە بوونی شانۆ، وەک ئەم دیاردەیە لە شانۆگەرییە کلاسیکی و واقیعییەکاندا بەزۆری هەستی پێ کراوەو لەسەردەمی ئەمڕۆی شانۆییدا دیکۆریش تەواوکەری فەلسەفەو بیروستاتیکای هەر شانۆگەرییەکە، کە دەکرێت ئەویش وەک پارچەیەکی زیندووی جەستەی شانۆ هەڵسوکەوتێکی هونەریانەی وردی لەگەڵدا بکرێت، بۆ ئەوەی بینەر بتوانێت چۆن بەدیالۆگ شانۆگەرییەک دەخوێنێتەوە، بەهەمان سەنگ و بەهای هونەری دیکۆرێکیش بخوێنێتەوە، ئەو دیکۆرە قەبە کلاسیکییەی لەشانۆگەری (ئەوانەی توونی باباچوون) خوێندمانەوە دیکۆرێکی تەقلیدی ئەوتۆیە کە زێدەڕۆییەکی زۆری تێدا کراوە، بۆ ئەوەی شێوەو قەبارەی دیکۆرەکە بینەر چەواشە بکات، کە دەکرا هەمان هێماکانی ئەو دیکۆرە بە شێوەیەکی ساکارتر و ئاسانتر بگاتە بینەران..❖